

Скнар О.М. Концептуальні засади дослідження політичних практик у складі політичної картини світу молоді // Гуманітарний вісник ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди»: Зб. наук. праць. – Вип. 27. – Дод. 1 до Вип. 27, том V (38). – К.: Гнозис, 2012. – С. 421 – 427.

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПОЛІТИЧНИХ ПРАКТИК У СКЛАДІ ПОЛІТИЧНОЇ КАРТИНИ СВІТУ МОЛОДІ

Скнар О.М.

Побудова картини політичного світу молоді відбувається завдяки її «зануренню» у суспільно-політичний дискурс через взаємовпливи практик суб'єктів політичної соціалізації. Дискурс пов'язує процес пізнання суб'єктом політичного світу з практикуваннями в ньому. Аналіз політичного дискурсу дозволяє визначити теми, найпродуктивніші для дослідження політичних практик, а також виявити спектр «пропозицій», що розкривають значеннєвий контекст дискурсу політичної взаємодії в межах кожної теми.

Ключові слова: дискурс, взаємодія, соціальні практики, політичні практики, політична картина світу, молодь.

Построение картины политического мира молодежи происходит благодаря ее «погружению» в общественно-политический дискурс, через взаимовлияние практик субъектов политической социализации. Дискурс связывает процесс познания субъектом политического мира с действиями в нем, практиками. Анализ общественно-политического дискурса позволяет выделить темы, наиболее продуктивные для исследования политических практик, а также выявить набор пропозиций, раскрывающих спектр смыслов и значений дискурса политического взаимодействия в рамках каждой темы.

Ключевые слова: дискурс, взаимодействие, социальные практики, политические практики, политическая картина мира, молодежь.

Construction of youth' political world picture takes place due to its including into social and political discourse, in the process of social co-operation through mutual influences of practices of the subjects of political socialization. Discourse connects the process of cognition of political world by a subject with

actions, practices in it. A political discourse analysis allows to define themes, most productive for research of political practices.

Key words: discourse, co-operation, social practices, political practices, political picture of the world, young people.

Постановка проблеми. Становлення сучасної молоді як суб'єкта суспільно-політичних стосунків відбувається в складних соціально-економічних, політичних та культурних умовах. Тривала системна криза суспільства несприятливо позначається на повсякденних практиках молодих людей, вносячи елементи непередбачуваності й ризиків, підсилюючи відчуття страху перед соціумом і його інститутами та практиками, що змінюються. Крім цього, різновекторні, повні протиріч соціалізаційні впливи відображаються на політико-ідеологічних позиціях, цінностях та суспільно-політичних практиках молоді. Тож в умовах неузгодженості дій, суперечливості змісту «месіджів» основних агентів політичної соціалізації відбувається утворення, формування політичної картини світу студентства. Конфліктність і неоднозначність таких впливів, ймовірно, провокує зміни у картині світу молоді, яка набуває нових конфігурацій, стає все більш нестабільною й фрагментованою, втрачаючи цілісність і впорядкованість. Тоді як політична картина світу покликана виступати своєрідним регулятором політичної поведінки особистості. Тож ті чи інші типи політичних практик агентів політичної соціалізації впливають на становлення й зміст політичної картини світу молодої людини, а з'ясування специфіки й протиріч таких впливів допоможе намітити шляхи оптимізації входження молодих людей у громадянське, політичне життя суспільства. Водночас той чи інший варіант ставлення, оцінки особистістю наявних політичних практик передбачає певний тип політичної картини світу молодих громадян, яка «скерує» їх дії й практики, відіграючи важливу роль у визначенні повсякденної реальності та спрямуванні суспільно-політичної поведінки. Варто також відзначити, що означене проблемне поле є чи не найменш дослідженим у сучасній політичній психології, хоч така необхідність вже давно назріла.

Мета статті: викласти концептуальні засади дослідження політичних практик як складової політичної картини світу студентської молоді.

Поле політичної соціалізації пропонуємо розглядати як своєрідний дискурсійний простір, який утворюється в процесі комунікацій суб'єктів політичної соціалізації, через **взаємодію їх дискурсів** як смислових векторів соціального впливу, в *результаті якої відбувається*, на нашу думку, конструювання, утворення *картини політичного світу* молоді. Водночас, як вказує Г.М. Андреева, самі образи цієї картини мають бути «названі», «означені» та «зрозумілі» для всіх суб'єктів взаємодії. А тому для адекватного розуміння соціального й політичного контексту дій вони мають «виробити» такі системи значень, які поділятимуться усіма учасниками взаємодії [1]. Значення має «тлумачення» так званих «реальних текстів» – тих, які існують в реальних соціальних, соціально-політичних ситуаціях (Г. Аренд, П. Рікер). В ході взаємодії уточнюються більш чи менш узгоджені інтерпретації понять, що вживаються для опису соціальних і політичних суб'єктів та суспільно-політичних подій [1]. А отже, *осмислення світу є результатом взаємодії* людей, унаслідок чого слова, вживані для визначення об'єктів, *мають сенс лише в контексті взаємних відносин*, в які включені історичні та культурні варіанти конструювання (К. Герген) [1].

Цікаву ідею висловив А. Соловйов, який вважає культуру (як особливий спосіб внутрішньої організації соціальної взаємодії) основним джерелом формування політичного простору. Вчений відзначає, що «культурні стереотипи й норми політичного спілкування, усталені в суспільстві, обумовлюють найбільш загальні параметри комунікації, визначаючи межі, в яких відбуваються масові інтерактивні зв'язки та здійснюються смислові контакти соціальних аудиторій. Власне єдність ціннісних засад культури й дозволяє людям не тільки сприймати нюанси, відтінки повідомлень, а й тлумачити, трактувати складні політичні тексти, інтерпретувати «скриті», «приховані» образи влади» [2, с. 7]. В ході різноманітних комунікацій та способів спілкування *продукуються й народжуються нові смислові образи*

влади, політиків, «виробляються» нові ціннісні ієрархії, нові стосунки, цілі, політичні норми, правила політичної поведінки та взаємодії тощо [2]. Тож дискурс – це не тільки шлях до розуміння один одного чи світу в цілому, а й спільне вибудовування образу соціального оточення й, зокрема, конструювання картини політичного світу [1]. Слушною є й теза про те, що дискурс пов'язує процес пізнання суб'єктом соціального, політичного світу з діями, практикуваннями в ньому (К. Герген, М. Фуко та ін.).

Ми виходимо із того, що основною й необхідною умовою, що забезпечує в процесі соціалізації набуття особистістю соціального (у тому числі й політичного) досвіду виступає **взаємодія** (В. Васютинський). Ті **способи взаємодії** з оточенням, які спрямовані на задоволення власних потреб, досягнення своїх цілей та інтересів, **що** найчастіше, **найбільше себе виправдовують**, стають типовими [3], **перетворюючись на практики**. Зміст практик, за Т. Титаренко, визначається під час діалогу, в якому безперервно перебуває особистість зі своїм оточенням, реальними й віртуальними учасниками взаємодії, та й із соціумом в цілому [4].

Взаємодії, що відбуваються між людьми в процесі політичної соціалізації, опосередковані цілою системою агентів й інститутів, що впливають на становлення особистості як громадянина. Істотний вплив справляють не тільки суб'єкти політики і політичні інститути, а й неполітичні – сім'я, школа, групи ровесників, культура, ЗМІ, які в непрямій формі передають базові особистісні орієнтації стосовно влади, щодо конфлікту і порядку, свободи й дисципліни, прийнятних і продуктивних способів та принципів і норм взаємодії, які в політиці оформлюються у специфічному контексті.

Ми дійшли висновку про те, що формування системи уявлень про світ політики (про владу та відносини влади, про себе як суб'єкта політики, про державу й своє місце в ній, про усталені способи та практики політичної взаємодії), що входять до картини політичного світу людини, відбувається в процесі повсякденного практикування, через різні способи взаємодії з агентами політичної соціалізації. **Спочатку, на етапі первинної соціа-**

лізації, на основі повсякденних практик комунікації, формуються й усталюються, узвичаюються найтипівіші форми взаємодії особистості з дорослими (батьками, вчителями) й ровесниками, які в подальшому великою мірою й визначатимуть ті найприйнятніші, найуживаніші способи соціальної взаємодії, що особистість продукує, демонструє, якими вона керується під час політичної взаємодії з іншими суб'єктами суспільно-політичних комунікацій. Саме це, первинне «ядро» картини світу є найбільш «послідовним», сталим, стабільним утворенням й у періоди глибоких трансформацій суспільства, коли панує невизначеність, відсутність зрозумілих орієнтирів і нестабільність, воно актуалізується й стає провідним, визначальним для особистості. Тоді як пізніше (на вторинному етапі соціалізації), коли особистість набуває більш широкого досвіду взаємодії з іншими агентами політичної соціалізації (ВНЗ, ЗМІ, громадянськими об'єднаннями, політичними силами, тощо), нового досвіду політичної комунікації й політичних стосунків, у процесі накопичення і оперування політичною інформацією, ця картина світу може уточнюватись, «коригуватись», доповнюватись й до певної міри змінюватись. Водночас утворена політична картина світу слугує для молодой людини своєрідною *сіткою смислових координат*, крізь призму яких вона *сприймає світ політики* і яка опосередковує, спрямовує, і до певної міри визначає способи її взаємодії зі світом політики загалом та з різними суб'єктами соціальної й політичної взаємодії зокрема.

Отже, ми послуговуємось ідеєю про те, що *побудова картини політичного світу особистості відбувається завдяки її «включенню» у соціально-політичне середовище, зануренню у суспільно-політичний дискурс*. Будучи принципово діалогічною, особистість конструює, будує свою картину політичного світу у взаємодії з культурою, зі світом в цілому, й з соціумом, зокрема. Так, загальне бачення світу політики, прийнятних у суспільстві способів взаємодії політичної влади і особистості зумовлюється політичними репрезентаціями, які «циркулюють» в політичній культурі суспільства та інтеріоризуються індивідом в процесі політичної соціаліза-

ції, стаючи змістовими елементом його політичної картини світу (Н. Дембицька). А отже, *діалог із соціумом виступає джерелом для породження сенсів, продукування й відтворення практик* (Т. Титаренко). Таким чином, в процесі взаємодії, *через взаємовпливи практик суб'єктів політичної соціалізації, відбувається побудова, конструювання картини політичного світу* молоді, яка визначає її суспільно-політичні дії й практики, що, в свою чергу, веде до утворення спільного дискурсійного політичного простору, зміст якого час від часу змінюється, залежно від використовуваних практик.

Аналіз наукових публікацій, в яких започатковано дослідження практик, показав, що у найзагальнішому розумінні, практики – це все, що роблять люди, використовуючи як «предметні», так і символічні (норми, традиції, мова) засоби (В. Волков). Практики змістовно тематизовані, мають свою внутрішню логіку, правила (як формальні, так і неформальні, конвенційні) [5]. Тож практики – це передусім дії за визначеними правилами.

Соціальні практики ґрунтуються на розумінні інших людей та на взаємній узгодженості колективних дій. А отже, соціальні практики (як і політичні) – це *певний набір правил, процедур, конвенцій поведінки людей, застосовуваний з метою реалізації власних інтересів*. Отже, соціальні практики у повсякденні – *це постійні дії та взаємодії, які відтворюють впорядкованість* життєвого світу [5]. **В основі практик** – *звичні, традиційні дії, що здійснюються відомими, знайомими засобами*.

Одиниця аналізу соціальних практик – дія, водночас це «колективна» дія, яка утворилась в результаті певних схем типізацій, які включають не тільки типізації інших людей, а й типізації різних подій та соціального досвіду, що відбувався в процесі соціалізації [5]. Як відзначає Т. Титаренко, «...набутий досвід активно присутній в особистісних і колективних практиках, існуючи в формі схем сприймання, мислення, дій...» [4, с. 217].

Найважливішими *елементами*, складовими *соціальних практик* А. Петров виділяє наступні: 1) *суб'єкти та їх взаємодія*; 2) *сукупність правил, приписів* (як формальних, так і неформальних; явних і неявних, фонових); 3) *інтенції*,

наміри, цілі; 4) ресурси суб'єктів практик та звичний спосіб роботи з ними [5].

До основних *характеристик практик* відносять: постійність в часі, спадкоємність, регулярність (П.Бергман, Т. Лукман, П. Бурдьє, Е. Гідденс); соціальність, колективність, конвенційність, регулярність, передбачуваність, стабільність (Т. Титаренко); типовість, інтерсуб'єктивність, змістовність, передбачуваність й прогнозованість соціальних дій (А. Петров, В.Передерій).

Важливо акцентувати, що процеси соціалізації досягають своїх цілей саме через соціальні практики. Оскільки **ми розглядаємо політичне як похідне від соціального**, то логічно припустити, що **політична соціалізація має змогу досягати мети через політичні практики**, а характеристики соціальних практик правомірно «поширити» на практики політичні.

Ми визначили **політичні практики** як *усталені, узвичаєні, внормовані в суспільстві способи взаємодії*, що передаються й формуються в процесі політичної соціалізації завдяки інтеракціям *між суб'єктами (агентами)* соціальної взаємодії та відтворюються ними.

Викладені вище теоретичні положення послужили підґрунтям для визначення методологічних засад емпіричного дослідження політичних практик як чинника структурування політичної картини світу молоді.

При розробці процедури аналізу політичного дискурсу послуговувались основними принципами психолінгвістики та психосемантики (О. Артем'єва, В. Петровський) та спирались на ідеї М. Макарова щодо особистісних смислів у соціальному контексті, які виявляються в змісті дискурсу.

Запропонована процедура включає кілька послідовних кроків, а саме: 1) виділення у дискурсі тем, найбільш продуктивних для дослідження політичних практик як чинника структурування політичної картини світу молоді; 2) виокремлення спектру пропозицій, що розкривають кожну тему; 3) відбір найуживаніших пропозицій; 4) формулювання на корекція пропозицій з огляду на завдання емпіричного дослідження.

В якості найбільш доцільних для аналізу дискурсу було використано процедури контент та інтент-аналізу. Одиницею аналізу було обрано про-

позицію, що відповідає низці вимог: 1) пропозиція має розкривати виділену тему політичного дискурсу; 2) різні пропозиції повинні представляти практики, що змістовно відображають позицію чи основний «месідж» різних суб'єктів політичної взаємодії; 3) пропозиції мають «розкривати» значеннєвий контекст дискурсу політичної взаємодії в межах кожної теми.

Отримані пропозиції будуть використані як дескриптори для СД. Передбачаємо, що за результатами емпіричного дослідження ми зможемо «вловити» і відтворити різні типи картин політичного світу студентства, а також виявити найвпливовіших агентів політичних соціалізації, практики яких позначаються на конфігурації й змісті картини світу молоді. А з'ясування специфіки та протиріч таких впливів допоможе намітити можливі шляхи їх оптимізації.

Висновки: Побудова картини політичного світу молоді відбувається завдяки її «включенню», зануренню у суспільно-політичний дискурс у процесі взаємодії, через взаємовпливи практик суб'єктів політичної соціалізації.

Політичні практики розглядаємо як усталені, узвичаєні в суспільстві способи взаємодії, що передбачають набір правил, конвенцій поведінки суб'єктів, застосовуваних з метою реалізації власних цілей та інтересів. Вони передаються й формуються в процесі політичної соціалізації завдяки інтеракціям між суб'єктами взаємодії. Характеристиками політичних практик є: соціальність, конвенційність, інтерсуб'єктивність, регулярність, стабільність.

Література:

1. *Андреева Г.М.* Психология социального познания : Учеб. пособие. / Г.М. Андреева. – М. : Аспект Пресс, 2000. – 288 с.
2. *Соловьев А.И.* Коммуникация и культура: противоречия поля политики / А.И. Соловьев // ПОЛИС. – 2002. – №6. – С.6-17.
3. *Васютинський В.* Інтеракційна психологія влади / Вадим Васютинський. – К., 2005. – 492 с.
4. *Титаренко Т. М.* Соціально-психологічні практики життєконструювання особистості / Т. М. Титаренко // Актуальні проблеми психології. Психологічна герменевтика : зб. наук. праць Ін-ту психології ім. Г. С.

Костюка НАПН України. – Житомир, 2011. – Т. 2. – Вип. 7. – С.15-23.

5. *Петров А.В.* Социальные практики молодежи: механизмы структурирования и идентификации / А.В. Петров // Вестн. Моск. Ун-та. – Сер. 18. – Социология и политология. – 2006. – № 3. – С. 123-134.

ДОВІДКА ПРО АВТОРА

1. Скнар Оксана Миколаївна
2. науковий ступінь – кандидат психологічних наук
3. посада – старший науковий співробітник;
4. місце роботи – Інститут соціальної та політичної психології НАПН України; лабораторія психологічних проблем політичної соціалізації молоді (Київ)
5. поштова адреса: м. Київ, вул. Андріївська, 15, к.37.
6. e-mail: sknar_o@ukr.net
7. тел. моб. (067) 274-89-68; тел. служб. (044) 425-24-08.